

**ΖΑΚ
ΝΤΕΡΡΙΝΤΑ**

Ζωή, θάνατος και θεωρία

Γη νύχτα της Παρασκευής 8 Οκτωβρίου 2004 απειώσε ο Ζακ Ντερριντά, ίσως ο μεγαλύτερος φιλόσοφος του 20ού αιώνα. Η κηδεία του έγινε το απόγευμα της Τρίτης 12 Οκτωβρίου, είκοσι τέσσερα χιλιόμετρα νοτίως των Παρισίων, στο μικρό νεκροταφείο της κωμόπολης Ρις-Ορανζές όπου και διέμενε.

Του Βαγγέλη ΜΠΙΤΣΟΡΗ

Την ημέρα της κηδείας του Μωρίς Μπλανσό (24-2-2003), ο Ζακ Ντερριντά, κατά την καύση του κερύ, εξεφώνησε τον επιστάσιο μπροστά σε ένα εξαιρετικά ύαρθμο κοινό: την Μονίχ Ιντέλμ, τον Ζαν-Λυκ Νανού, την οικογένεια της υιοθετημένης Πορτογαλίδας κόρης του. Γη μεθεπομένη, στο σεμινάριό του που ήταν αφιερωμένο στην νήμη του Μπλανσό, ο Ντερριντά μετά από μια μακρά επισημηματολογία αποφάνθηκε ότι η καύση του νεκρού είναι ίση στην νεωτερικότητα. Εν μνηκεία, αμέσως μετά τη λήξη του σεμιναρίου, σε ένα καφέ αι εν μέσος ολιγάριθμων φίλων, είχα το θράσος να τον ρώσω τι θα επέλεγε ο ίδιος: την καύση ή τον ενταφιασμό; (Είχε προηγηθεί μια συζήτηση για τις δίσημες συνθήκες της ταφής ου Μπλανσό). Η απάντηση ή-

ταν ακαριαία: «Ο Ζαν-Λυκ Νανού είναι υπέρ της καύσης». «Και εσείς;», επέμεινα. «Υπάρχει πάντοτε η εναλλακτική λύση», μου απάντησε - χωρίς να προσδιορίσει τη δική του επιλογή...

Η τελευταία του ενταφιασμού του Ζακ Ντερριντά ήταν άκρας απέρητη και σύντομη: γύρω από τον τάφο είχαν συγκεντρωθεί οι οικείοι και οι κατά το μάλλον ή πτωον στενά συνδεδεμένοι με τη σκέψη του, από όλα σχεδόν τα μέρη της γης. Δεν υπήρξε καμία θρησκευτική τελετή, δεν εκφωνήθηκε κανένας επικλήσιος. Οι παριστάμενοι, ανεπιπρωτα βουβοί, περνούσαν μπροστά από τον τάφο ριχνοντας λίγο κώμα...

Στις 10 Νοεμβρίου 2001, στο Πανεπιστήμιο του Λάμφρα (Loughborough University), ο Ντερριντά συμμετείχε σε μια συζήτηση στο-

γυλίας τραπέζης με τον τίτλο «Life after theory». Εξαρχής, ο Γάλλος φιλόσοφος προβαίνει σε δύο παρατηρήσεις. Η πρώτη αφορά τη λέξη after, η οποία στην έκφραση «be after» μπορεί να σημαίνει δύο πράγματα. Αφενός: «σύμφωνα με», οπότε ο αγγλικός τίτλος μπορεί να μεταφραστεί «Η ζωή σύμφωνα με τη θεωρία», δηλαδή ότι στη ζωή σου προσπαθείς να είσαι ή είσαι συνεπής, σύμφωνα με τη θεωρία που ασπάζεσαι, υιοθετείς ή που σου ο ίδιος δημιουργείς. Αφετέρου: πράγματος «μετά», οπότε ο αγγλικός τίτλος μπορεί να μεταφραστεί «Η ζωή μετά τη θεωρία», δηλαδή ότι η ζωή σου μπορεί να μη διέπεται από τις αρχές της θεωρίας σου, να μη συνάδει με αυτές, να έρχεται μετά από αυτές.

Η δεύτερη παρατήρηση αφορά τη λέξη «θεωρία». Ο Ντερριντά διευκρινίζει ότι «ποτέ δεν χρησιμοποιεί[ει] τη λέξη 'θεωρία'» με τη σημασία που αυτή έχει κατά τη χρήση της από τους Αμερικανούς και αγγλόφωνους ομιλητές και συγγραφείς, για να καταλήξει ότι κατά συνέπεια θα μετέφραζε τον αγγλικό τίτλο της συζήτη-

σης, σύμφωνα με το γαλλικό ιδίωμα, ως εξής: «Η ζωή σύμφωνα με/μετά τη φιλοσοφία», την αποδόμηση, τη λογοτεχνία, και ούτω καθ' εξής».

Αυτή η διάκριση είναι κεφαλαιώδης, αλλά τώρα, και μάλιστα εδώ, δεν αρμόζει να την πραγματευθούμε. Αυτό που μπορούμε πολύ εύκολα είναι να υπενθυμίσουμε, εντελώς συμβατικά, ότι η σκέψη του Ντερριντά δλώνεται από τον ίδιο ως αποδόμηση (ούτε μεταδομισμό) ούτε μεταμοντερνισμό) και ότι διαμορφώνεται ουσιαστικά το 1967 με την έκδοση τριών βιβλίων: α) *Περί γραμματολογίας*, β) *Η γραφή και η διαφορά*, γ) *Η φωνή και το φαινόμενο*.

Αν και βαθιά ριζωμένη στην ευρωπαϊκή φιλοσοφική παράδοση, η σκέψη του Ντερριντά ενοχλεί ακριβώς εκείνους που έχουν βολευτεί (στο πανεπιστήμιο, στην δημοσιογραφία, στην κριτική της λογοτεχνίας κ.λπ.) στην άκριτη αλλά εφησυχαστική αποδοχή πάγιων, αταλάντευτων θέσεων. Η αρνητική αντίδραση εναντίον της σκέψης του έχει δύο

σταθερά γνωρίσματα: την αναγνωστική ανικανότητα ή την άρνηση να τον διαβάσουν.

Όποιος έχει διαβάσει πραγματικά, δηλαδή με έντονη προσοχή και μεγάλη υπομονή, έστω και ένα βιβλίο του Ντερριντά, είναι αδύνατον να μη γνώσει την ισχύ της κριτικής δύναμής του. Το πρώτο - και μεγαλύτερο - κέρδος αυτής της αναγνωστικής πράξης είναι η ανασφάλεια: Ο Ντερριντά κλονίζει τους θεωρητικούς εφησυχασμούς οδηγώντας μας στην οδό της απορίας, καλώντας κατ' αυτόν τον τρόπο να αναλάβουμε εμείς οι ίδιοι την ευθύνη της κρίσης μας και, κυρίως, των αποφάσεών μας μέσα σε μια κατάσταση διπλού αντιφατικού καταναγκασμού, εκεί όπου η απόφαση δεν έχει ήδη υπολογιστεί, αλλά μετεωρίζεται ανάμεσα σε δύο

καλόν να τους επιλέξει σχεδόν με ισάξια επιχειρήματα.

Ακόμη θυμάμαι την αντίδρασή του - στο τρίτο από τα τέσσερα συνέδρια που έγιναν με θέμα το έργο του στο Σεριζύλα-Σαλ στη Νορμανδία - στα πιεστικά ερωτήματα που του θέσαμε σχετικά με την ανάλυσή του για την απόφαση. «Ποτέ στη ζωή μου δεν αποφάσισα», μας απάντησε.

Η προϋπόθεση, η μη υπολογισμένη απόφαση, αυτή ακριβώς που ο ίδιος θεμελιώσε θεωρητικά, είναι αδύνατον να υλοποιηθεί απροϋπόθετα, στην πραγματική, πάντοτε υπό προϋποθέσεις ζωή. Αυτό βεβαίως δεν σημαίνει ότι στη ζωή σου μπορείς να πράττεις ό,τι θέλεις, ότι δεν πρέπει να διερευνάς, να αναζητείς, να πληροφορείσαι, να διακρίνεις, να διαχωρίζεις, να προσπαθείς ανένανω να βελτιώσεις τους δικαίους, κοινωνικούς και πολιτικούς όρους, ούτως ώστε αυτοί να πλησιάζουν και να συνάμα να μεταβάλλουν την άνευ όρων καθαρή θεωρητική κατασκευή.

Τούτη η ασυμφωνία, αυτή η αναπόφευκτη, αναγκαία και αναγκαστική ανακολουθία μεταξύ θεωρίας και ζωής ταλανίζει όλο το έργο του Ντερριντά. Αυτή ακριβώς εμπλουτίζει το έργο του με μια ιδιαίτερα σημαντική ηθική, δικαιοική και πολιτική διάσταση, η οποία προβάλλει εντονότερα στα έργα της τελευταίας δεκαετίας.

Συνέντευξη στη σελίδα 34

Ποιητικό Ανεόλογο

Αί λέξεις

Στάν Νανο Βαλωράνη

Όταν καμιά φορά έμποτρέφωμιν από τούς Παρισίους και άναπνέωμιν την αέρα του Σαρωνικού, ήπό τό φίλον φώς και μέσα στά άράματα της πύκης, έν τη λιτότητι των μύθων - των σημειώνων και των προκατακλυμαίων - ως σάλπιγμα πνευστών, ή ως ήχος λαμικός, κρουστός, τιμπάνων, ύψιόνονται πιάδες στίλβνοι, ώριμμένοι λέξεις, λέξεις-χρημοί, λέξεις ένάσως άμίδωτης και κορυφαίας, λέξεις με σημαίαν άπροσμέτητον διά τό παρόν και διά τό μέλλον, αί λέξεις «Ελελεϋ», «Σί άγαπώ», και «Δόξα έν ήπιστοις», και, αίφνιδίως, ως ξίφη που διασταυρούμενα ένούνητα, ή ως κλαγγή άφίεσως όρμητικού μετρό είς ύποείους ούραγγας των Πάρισίων, και αί λέξεις «Chardon-Lagache», «Denfert-Rochereau», «Danton», «Οάδον», «Vauban», και «Gloria, gloria in excelsis».

A. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

«Οκτάνα», έκδόσεις Ίκαρος.

Ανεόλογος του Οκτώβρη: ΑΡΗΣ ΔΡΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

Αν και βαθιά ριζωμένη στην ευρωπαϊκή φιλοσοφική παράδοση, η σκέψη του Ντερριντά ενοχλεί ακριβώς εκείνους που έχουν βολευτεί (στο πανεπιστήμιο, στη δημοσιογραφία, στην κριτική της λογοτεχνίας κ.λπ.)

στην άκριτη αλλά εφησυχαστική αποδοχή πάγιων, αταλάντευτων θέσεων. Η αρνητική αντίδραση εναντίον της σκέψης του έχει δύο σταθερά γνωρίσματα: την αναγνωστική ανικανότητα ή την άρνηση να τον διαβάσουν.

Εξέρω έναν μάγκα. Μάλλον τον ήξερα, αφού δεν υπάρχει για. Θέλω όμως να μιλήσω στον Ενεσώτα για' αυτόν τον μάγκα. Λένε πως ήτανε καθίκος. Εγώ ξέρω πως, όταν μιλάει κανείς και εκτίθεται με μόνη του περιουσία την ομιλία, τότε αναλαμβάνει και αναβαθμίζει την πυρκαγιά του σώματός του μέσα στην αγορά. Ο μάγκας μέσα στην αγορά. Και μίλησε πολύ. Έζησε μιλώντας και μίλησε ζώντας. Πολύ. Πέραν των απόψεων. Και με μια θέληση σκληρή του υπάρχειν. Μάγκας ήτανε κι έκανε τα πρόπηνα για τους μάγκες. Τα χωρίς όρια και εκτός κανόνων προς ίδιον όφελος. Αλλά: και εδώ η μαγκιά, με το αρχοντικό «εγώ για μένα και όπως τα θεωρώ». Ήτανε μάγκας. Ακριβής πάει να πει. «Εγώ για μένα και να σκορπίσω ό, τι είναι για μένα, και να γλεντήσω ό, τι είμαι εγώ». Πώς αλλιώς να καταφέρει τέτοιο κατόρθωμα παρά μιλώντας. Μιλώντας, όχι μονολογώντας. Πώς αλλιώς να καταφέρει μια στροφή αιωής σ' ένα ανσίητο ζειμπέκι της ομιλίας. Έτσι ήτανε ο μάγκας που ξέρω. Αυστηρός και τρελομένος. Ένας καθίκος αρχοντικός, που καταδεχόταν να συνομιλεί για ν' ακούσει τον ήχο της δικής του φωνής. Ένας Βαμβακάρης της ομιλίας. Τρίκορδης φωνής άνθρωπος χωρίς βροχές, χωρίς θάλασσες, χωρίς ξενιτειές, χωρίς λύπη. Επειδή όλα ήταν βροχές, όλα ήταν θάλασσες, όλα ήταν ξενιτειές, όλα ήταν λύπη. Ο άνθρωπος που ξέρω, που ήξερα, τέτοια πράγματα τα έπαιζε στην άκρη των δακτύλων του. Προς ίδιον όφελος. Τα έπαιζε στην άκρη της γλώσσας του θέλω να πω. Στη γείωση των πραγμάτων.

Μαγκιά

Του Κώστα ΚΑΝΑΒΟΥΡΗ

Δοκίμασε πολλές γεύσεις. Μπήκε στον κίνδυνο. Και αρρώστησε. Του κόψανε τη γλώσσα οι γιατροί. Ακρωτηρίασθηκε. Άτομο ειδικής γλώσσας. Μια πραγματικότητα της γλωσσικής γλώσσας εν αντιθέσει με την πραγματικότητα της γλωσσικής αφαρίας. Ο μάγκας το πήγε ως το τέλος. Άνοιξε το παράθυρο, άνοιξε τον αυρανό, άνοιξε τον ορίζοντα, αποφάσισε κι έπεσε. Νεκρός για πάντα. Δεν ξέρει πια να μιλάει. Είναι όρκοντος που τον μαζέψανε και είπανε ότι δεν υπάρχει πια. Ένας άνθρωπος σ' αλήθεια καμμένος από ξύλο. Που δεν άντεξε την κομμένη γλώσσα του ξύλου, δηλαδή την αφαρική ομιλία. Μεγάλος μάγκας. Παλιός των ημερών που πέφτον όταν δεν μπορούν να μιλήσουν πια. Μέρες με τις κομμένες γλώσσες με τη δημοκρατία στο στόμα του Άκη Τσοχατζόπουλου και του Γιάννου Παπαντωνίου και του Σπλιωτόπουλου. Με τα εθνικά και τα ποδοσφαιρικά. Με τα γλέντια της αφαρίας. Για να έρχονται και να σου λένε περί του ξύλινου λόγου της πολιτικής. Σε δεν τρεπόμαστε. Που θα ταιριάζουμε το ξύλο μας στον λόγο τους. Που θα ταιριάζουμε τους μάγκες που

πλήρωσαν με τη ζωή τους με τα αθύρματα της φαντασιωμένης δημοκρατίας.

Δεν υπάρχει δημοκρατία. Δεν υπάρχει λόγος δημοκρατίας. Υπάρχει μονάχα εξουσία κράτους. Υπάρχει καρκίνος στη γλώσσα την κομμένη της δημοκρατίας. Σαλτάρουμε από τα παράθυρα. Αυτοκτονούμε. Δεν υπάρχει δημοκρατία. Υπάρχει η νομική υπόσταση του φανταστικού ειδώλου. Είναι πια μαύρο χρέμα η δημοκρατία. Μια δημοκρατία με κομμένη γλώσσα. Κομμένου ξύλου δημοκρατία. Δεν υπάρχει ξύλινη γλώσσα. Μακάρι να υπήρχε. Μακάρι οι πολιτικοί να χρησιμοποιούσαν τη γλώσσα του ξύλου. Οι πολιτικοί. Το σταζέβευαν ομοίωμα μιας άγλωσσος ζωής. Χωρίς ξύλο. Εκείνα τα εύκαμπο όπου λύγιζε ο Αισχύλος, εκείνα ακόμη τα τρισυπόστατα του σταυρού για έναν καλύτερο κόσμο. Εκείνα της συλλογισμένης πράξεως για μια λέξη από ξύλο μηροστό στο εκτελεστικό απόσπασμα. Εκείνη της κομμένης γλώσσας που ανακαλύπτει κοινούργιους τρόπους ομιλίας, με υψηλή φραγή θανάτου κατά πως λένε οι μουσικοί στα σκοτεινά τους σκία όταν φεύγει ο πληθυσμός και κοιμούνται ζήτηνεύοντας μια νότα από τα μεθυστικά. Μια νότα για τους μάγκες που δεν μιλάνε πια. Δημοκρατία. Πατσής και Κουφοντίνας. Να προσέχεις. Μπορεί να σου κόψουνε τη γλώσσα οι γιατροί. Άλλοτε και οι εισαγγελείς. Να προσέχεις. Έχουμε Δημοκρατία. Έχουμε τη σημαία ψιλά. Η σημαία δεν είναι καμωμένη από ξύλο. Η σημαία είναι καμωμένη από εισαγγελείς.

Ζωή, θάνατος και θεωρία

Συνέχεια στη σελίδα 33

Ο Ντερριντά, στη συζήτηση για τη «Ζωή σύμφωνα με/μετά τη φιλοσοφία», ομολογεί: «Και' αρχήν προσπάθω [...] να ζήσω τη ζωή μου σύμφωνα με/μετά όλα αυτά τα πράγματα, προσπαθώντας να είμαι συνεπής με ό, τι λέω ή με ό, τι γράφω ως φιλόσοφος, ως αποδομιστής φιλόσοφος, χωρίς να καθιστώ τη ζωή μου απλή εφαρμογή ή συνέπεια των λέγομένων μου. [...] Έτσι, αρνούμαι συνεχώς, ούτως ειπείν, στη ζωή μου, ό, τι λέω στα βιβλία μου ή στη διδασκαλία μου. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πιστεύω σε όσα γράφω, αλλά προσπαθώ να κατανοήσω γιατί υπάρχει αυτό που αποκαλώ Ανάγκη - και αυτήν τη γράφω με άλφα κεφαλαίο». Στη συνέντευξη που έδωσε στην εφημερίδα «Λε Μοντ» (19-08-2004), ο Ντερριντά δηλώνει ότι «ποτέ δεν έμαθα να ζω», γιατί «μαθαίνεις να ζεις σημαίνει ότι μαθαίνεις να πεθάνεις, να λαμβάνεις υπ' όψιν, για να την αποδεχθείς, την απόλυτη θνητότητα (χωρίς σωτηρία, χωρίς ανάσταση, χωρίς λύτρωση) - ούτε για τον εαυτό σου ούτε για τον άλλον». Η ζοφερή πεποίθησή του ότι η «ζωή είναι επιβίωση», ότι «όλοι είμαστε επιζώντες με αναστολή», δεν τον οδηγεί στην πλατωνική οδό της «μελέτης θανάτου» αλλά αντίθετα, θα έλεγα, στη «μελέτη της ζωής», στον πολιτικό αγώνα για την καθολική επικράτηση «του δικαιώματος σε μια ζωή που αξίζει να τη ζεις».

Η κηδεία του Ζακ Ντερριντά σηματοδοτείται από δύο αποκαλυπτικά στοιχεία: η απουσία της θρησκευτικής τελετής δείχνει τη βαθιά πίστη του στις εκκοσμικευτικές αξίες του Διαφωτισμού, ενώ ο ενταφιασμός δηλώνει την επιβεβαίωση της ιουδαϊκότητας. Εν κατακλείδι, η αναφορά μου στον ενταφιασμό του Ζακ Ντερριντά θέλει μονάχα να δείξει ότι ο ίδιος, μολονότι δεν έχει ενδώσει στο πλατωνικό κέλευσμα της «μελέτης θανάτου», μολονότι δηλώνει ότι «παραμένει ανεπίδεκτος μαθήσεως όσον αφορά το να ξέρεις να πεθάνεις», μολονότι δεν συμπιλιώθηκε ποτέ με το θάνατο, ήξερε πολύ καλά πως θα αναγκάσει την απόλυτη, αδήριτη Ανάγκη, τη θνητότητα, να υποκύψει, ούτως ώστε ο θάνατος, όχι η ζωή, να συνάδει με τη θεωρία.

ΗΜΕΡΙΔΑ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Η επικαιρότητα του Κώστα Παπαϊωάννου

Εναν «μεγάλο λησμονημένο», ένα διανοούμενο σπάνιας πνευματικής ευρύτητας, τον Κώστα Παπαϊωάννου (1925-1981), αποφασίσαμε να τιμήσει το Πανεπιστήμιο Πειραιώς, το οποίο υπήρξε το «πνευματικό λίκνο» του Έλληνα στοχαστή, καθώς εκεί, στο περιοδικό *Σπουδαί* της (τότε) ΑΒΣΠ, δημοσίευσε τα πρώτα του έργα στα ελληνικά, ενώ κατά τη δεκαετία του '50 υπήρξε από τους βασικούς καθηγητές του. Στη συνέχεια, ενώ στη Γαλλία αναγνωρίσταν η διεθνής εμπέδωση του έργου του, στην πατρίδα του περιέπεσε στη σιγή, ακόμη και μετά το θάνατό του. Είναι χαρακτηριστικό πως τα άπαντά του άρχισαν να εκδίδονται συστηματικά στα ελληνικά μόνο στα τέλη της δεκαετίας του '80, από τις «Ενολακτικές Εκδόσεις».

Τώρα γιατί ο Έλληνας στοχαστής είχε επιλέξει μια πορεία κυριολεκτικά μοναχική, με στόχο να εξεταστεί, από αριστοτερή σκοπιά, τις κατακτήσεις και τα όρια της μαρξικής σκέψης, σε μια εποχή που οι πιο προωθημένες εκδοχές της αριστοτερής σκέψης δεν υπερέβαιναν τα όρια της κριτικής του σταλινισμού. Παράλληλα, έχοντας αντιληφθεί τη σημασία του αρχαίου ελληνικού υποδείγματος, νωρίτερα από πολλούς διανοητές που ακολούθησαν κατόπιν τα χνάρια του, επεκτείνει τις ε-

πεξεργασίες που συναντώνται στα πρώτα φιλοσοφικά του κείμενα («Πλάτων ο ειδώς», «Κόσμος και Ιστορία», κ.λπ.), διαλεγόμενος με το δυτικό ιουδαϊοχριστιανικό υπόδειγμα.

Με αφορμή την έκδοση του τόμου *Από τον αρχαιοελληνικό στον ευρωπαϊκό ουμανισμό*, στον οποίο περιλαμβάνονται ορισμένα από τα πρώτα αυτά φιλοσοφικά του κείμενα (σε επιμέλεια Θ. Καλαφάτη), το Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πει-

ραιώς, σε συνεργασία με τον Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, διοργανώνει την Πέμπτη 21 Οκτωβρίου, στην Αίθουσα συνεδριάσεων του ιδρύματος (10.30 π.μ.), ημερίδα αφιερωμένη στην «Επικαιρότητα του έργου του πολιτικού φιλοσόφου Κ. Παπαϊωάννου».

Την ημερίδα θα ανοίξει με ομιλία του για τη σχέση του Κ. Παπαϊωάννου με το Πανεπιστήμιο Πειραιώς ο καθηγητής Θανάσης Καλαφάτης. Στη συνέχεια, ο Πανα-

γιώτης Νούτσος θα αναφερθεί στην ελληνική διανόηση στη διασπορά («Η περίπτωση Κ. Παπαϊωάννου»), ενώ η πρώτη συνεδρία θα ολοκληρωθεί με τις εισηγήσεις των: Αλεξάνδρας Δελγιώργη («Η ιστορία της φιλοσοφίας και της τέχνης του Κ. Παπαϊωάννου: μια απάντηση στον Σπένγκλερ»), Στέφανου Δημητρίου («Ιστοριοσφαιρική αναγωγισμός στο έργο του Κ. Παπαϊωάννου») και Γιάννη Πρεζιλορέντζου («Οι αντιλήψεις του Κ. Παπαϊωάννου για τη νεωτερικότητα»). Μετά τη διακοπή, ο Κοσμάς Ψυχοπαϊδής θα μιλήσει για τον «διάλογο Μαρξ - Χέγκελ» στο έργο του Έλληνα στοχαστή, ο Φώτης Τερζάκης, που θα παρουσιάσει τον Παπαϊωάννου ως κριτικό του μαρξισμού, και ο Νίκος Σέργης («Ο ανθρωπισμός έναντι του λενινισμού: αντίθεση χωρίς συμπιλώση»). Οι εργασίες της ημερίδας θα ολοκληρωθούν με τη συζήτηση στοργολής τραπέζης (16.20) με θέμα «Τα σύγχρονα ρεύματα πολιτικής φιλοσοφίας και η επικαιρότητα του έργου του Κ. Παπαϊωάννου», στην οποία θα πάρουν μέρος οι Αρ. Μπαλλάς, Ευθ. Παπαδημητρίου, Γ. Φαράκλας και Κ. Ψυχοπαϊδής.

